

Iz arhivskih fondov in zbirk

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-475.5-57:929Hren T.

Prejeto: 19. 9. 2013

Tomaž Hren in romarji (pridiga št. IV)

JULIJANA VIŠOČNIK

doc. dr., arhivistka z doktoratom

Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: julijana.visocnik@rkc.si

IZVLEČEK

Avtorica predstavlja osnutek za pridigo škofa Tomaža Hrena, ki jo je govoril ob različnih priložnostih, ki pa so bile glede na naslov pridige lahko vse povezane z romanji in romarji. S pomočjo transkribirane pridige in njenega prevoda bo tako mogoče ugotavljati Hrenov odnos tovrstnih pobožnosti. Obravnavani osnutek bi tako lahko še dodatno osvetlil že znane podrobnosti nastopov Tomaža Hrena in njegovega učenja. Besedilo pridige je zapisano v latinščini in je preprejeno s citati iz Svetega pisma, ti pa so razmeroma nevpadljivo vpeti v celoten tekst in sestavljajo koherentno celoto. Pridiga, ki je nastala leta 1594, ima številko IV. Hrani jo Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL 100, 98/1).

KLJUČNE BESEDE: Tomaž Hren, romanja, homiletika, 16. in 17. stoletje, protireformacija, katoliška obnova

ABSTRACT

TOMAŽ HREN AND THE PILGRIMS (SERMON NO. IV)

The author presents the draft for the sermon by Tomaž Hren. The sermon was preached on various occasions which, judging from the sermon's title, could all relate to pilgrimages and pilgrims. The transcribed sermon and its translation could help us establish Hren's attitude towards such devotions. The discussed draft could thus shed further light on the already known details of Hren's appearances and his teachings. The sermon is written in Latin and abounds in quotations from the Bible that are rather inconspicuously included in the entire text and form a coherent whole. Written in 1594, the sermon bears the number IV and is kept at the Archdiocesan Archives Ljubljana (NŠAL, NŠAL 100, 98/1).

Keywords: Tomaž Hren, pilgrimages, homiletics, 16th and 17th centuries, Counter-Reformation, Catholic renewal

1. Romanja¹

Romanja niso iznajdba našega časa, tudi ne Tomaža Hrena, pač pa so stara skoraj toliko kot krščanstvo samo. Že iz antike namreč poznamo t. i. »*Itinerarium Burdigalense*«, seznam nočišč in izmen ter razdalj med njimi na poti iz Bordeauxa (Burdigala) prek Milana (Mediolanum) in Sremske Mitrovice (Sirmium) do Jeruzalema. Nastal je v 4. stoletju za potrebe romarjev, ki so že takrat romali v Jeruzalem in se pogosto vračali nazaj prek Rima ter na ta način izpolnili življenjski cilj, obiskati kraje, v katerih je živel, deloval in trpel Kristus, ter mesto, ki je vedno bolj postajalo središče Cerkve. Pri tem pa seveda ni bilo zanemarljivega pomena, da se je bilo na ta način mogoče dokopati do popolnega odpustka. Tudi prebivalci slovenskih dežel so se že zelo zgodaj udeleževali takšnih romanj. Da pa je bila tovrstna pobožnost našim prednikom pisana na kožo, pričajo tudi številne romarske cerkve, ki so od srednjega veka naprej nastajale na domačih tleh.

K številnim romarskim cerkvam so se Kranjci stekali že v srednjem veku.² Po razmeroma kratki epizodi protestantizma, ko so romanja nekoliko zamrla, so jih ponovno oživljali v času po reformaciji. Primož Trubar je pisal o romanjih, pri tem pa je to pobožnost obsojal in napadal, zato so v tistih krajih, v katerih so bili župniki naklonjeni protestantizmu, romanja zamrla. Poleg Trubarja, ki je romanja zavračal skoraj v vsakem svojem delu, so o njih pisali tudi drugi protestantski pisci. Po Trubarjevem mnenju romanja niso bila sredstvo za pokoro, temveč oblika malikovanja, od tega pa so imeli korist le duhovniki. Prikazovanja Marije in drugih svetnikov je imel za delo hudiča, čudeže za navadno goljufijo, zato je ostro nasprotoval zidanju novih cerkva v tistem času, ko so nastajale prav iz »romarskih vzgibov«.³

Reformacija pa je prekinila tradicijo srednjeveških romanj, in to predvsem zaradi nepravilnosti pri odpustkih in relikvijah. Z začetkom protireformacije konec 16. st. se je na naših tleh začel odločen boj proti protestantizmu, nad njim pa so bdeli Habsburžani, nadvojvoda Ferdinand, ki si je tudi kot cesar Ferdinand II. zelo prizadeval za reformo Cerkve in duhovno obnovo klera, zato je v deželo povabil

jezuite in kapucine ter organiziral reformacijske komisije.⁴

V očeh protireformatorjev so romanja in procesije predstavljale pomembno sredstvo za vračanje h katoliški veri in njeno utrjevanje, zato so romarske cerkve in procesije oživljali ter romarske centre ustanavljali na novo. Kar so protestanti napadali, so nosilce katoliške obnove poudarjali in izpostavljali: čaščenje evharistije (ustanavljanje bratovščin sv. Rešnjega telesa), čaščenje Marije, svetnikov in relikvij, romanja in romarske procesije. Romanja so tako postala verski znak in celo sestavni del katoliškega verskega življenja. Značaj romanj v času po reformaciji pa se je v primerjavi s tistim od prej (srednjeveškim) spremenil.⁵

II. Tomaž Hren in romanja

Gonilo protireformacijskih prizadevanj na Kranjskem je gotovo predstavljal osmi ljubljanski škof, Tomaž Hren,⁶ ki je pri svojem delovanju prav tako izhajal iz dejstva, da je katoliško vero potrebno obnoviti, kar pa je mogoče z delom bratovščin,⁷ s procesijami,⁸ postavljanjem novih romarskih cerkva in z obnovo starih.⁹ Škof Hren je posebno težo pripisoval tudi pridigam, zato si je prizadeval za prihod kapucinov na Slovensko,¹⁰ obenem pa je znan tudi po svojih pridigah,¹¹ ki jih je pripravljaj za različne priložnosti (ob nedeljah in praznikih, ob ustanavljanju samostanov, posvečevanju temeljnega kamna za gradi cerkva ...), med drugim tudi za sprejem romarjev (osnutek za pridigo št. IV). Poleg pridig pa je sestavljal še posebne molitve proti vojni in kugi, ki jih je vernikom priporočal prav na velikih romarskih shodih.¹²

Hren je kot protiutež protestantskemu učenju

¹ Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 17–25.

² Knez: *Romanja Slovencev v času gotike*, str. 156–173, pri tem izpostavi romanja v Jeruzalem, Köln, Aachen, Rim, Santiago de Compostela in nekatere domače Božje poti.

³ Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 19; Knez: *Romanja Slovencev v času gotike*, str. 157; natančneje se s Trubarjevim odnosom do ljudskih pobožnosti in romanj ukvarja Valenčič: Primož Trubar in ljudske pobožnosti, str. 313–325 (predvsem str. 317–323).

⁴ Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 19–21; v zvezi s kapucini glej Visočnik: *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna*, str. 59–74 in Visočnik: *Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana*, str. 455–464.

⁵ Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 21–22.

⁶ Visočnik: *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna*, str. 59–60 s pripadajočo literaturo predvsem v op. 1.

⁷ Oražem: *Hrenov odnos do bratovščin*, str. 299–306; o bratovščinah pred Hrenom, o tistih, ki jih ustanovi, ter o njegovem odnosu do bratovščin.

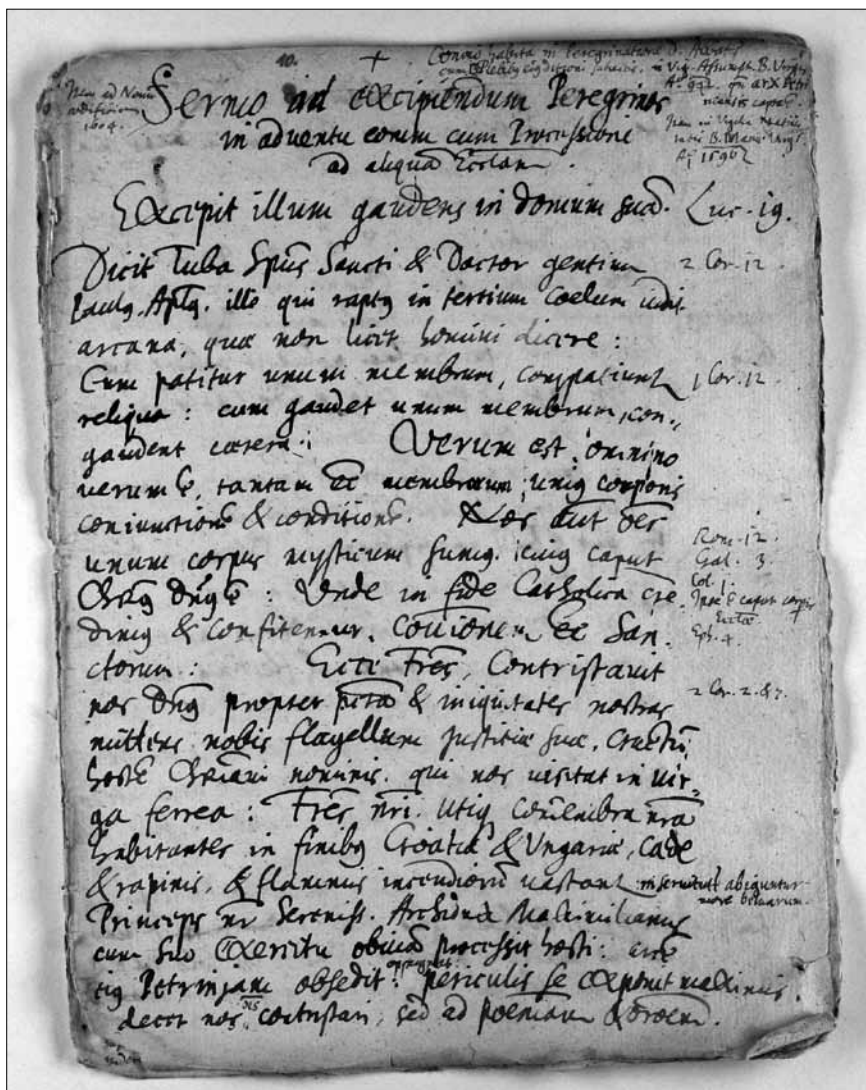
⁸ Kranjc: *Hrenov odnos do bogoslužja*, str. 295, kjer najdeš več o zgodovini procesij, predvsem pa o tistih, ki jih je vpeljal sam Tomaž Hren.

⁹ Petrič: *Življenjska pot Tomaža Hrena*, str. 84.

¹⁰ Visočnik: *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna*, str. 59–60; Visočnik: *Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana*, str. 455–464.

¹¹ Prim. Benedik: *Iz protokolov I*, str. 60, kjer omenja množico, ki ga je poslušala ob posvetitvi temeljnega kamna 25. aprila 1607; podobno tudi Benedik, *Kralj: Kapucini na Slovenskem*, str. 23.

¹² Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 27–28.

1. stran IV. Hrenove pridige (foto: T. Krampač, NŠAL).

spet poudarjal čaščenje Marije, ga tudi širil in pospeševal, tako da je celo postalo znamenje prave katoliške vere. Obenem pa je bila prav marijanska pobožnost bistveni del njegove lastne pobožnosti. Tako je v Nazarjah dal postaviti loretsko kapelo, ki je v osnovi predstavljala kraj zasebne pobožnosti, čaščenja in pokore.¹³ Sam pa piše tudi, da jo je dal postaviti tudi zato, da bi izkoreninil ali spreobrnil vse krivoverce in v večjo hvalo Boga ter v slavo prave vere in brezmejno širjenje (*»atque haereticorum omnium extirpationem vel conversionem in ad maiorem Dei laudem et gloriam fideique orthodoxae in immensam propagationem«*).¹⁴ Obisk v Nazarjah je iz leta v leto naraščal, zato so že v času Hreno-

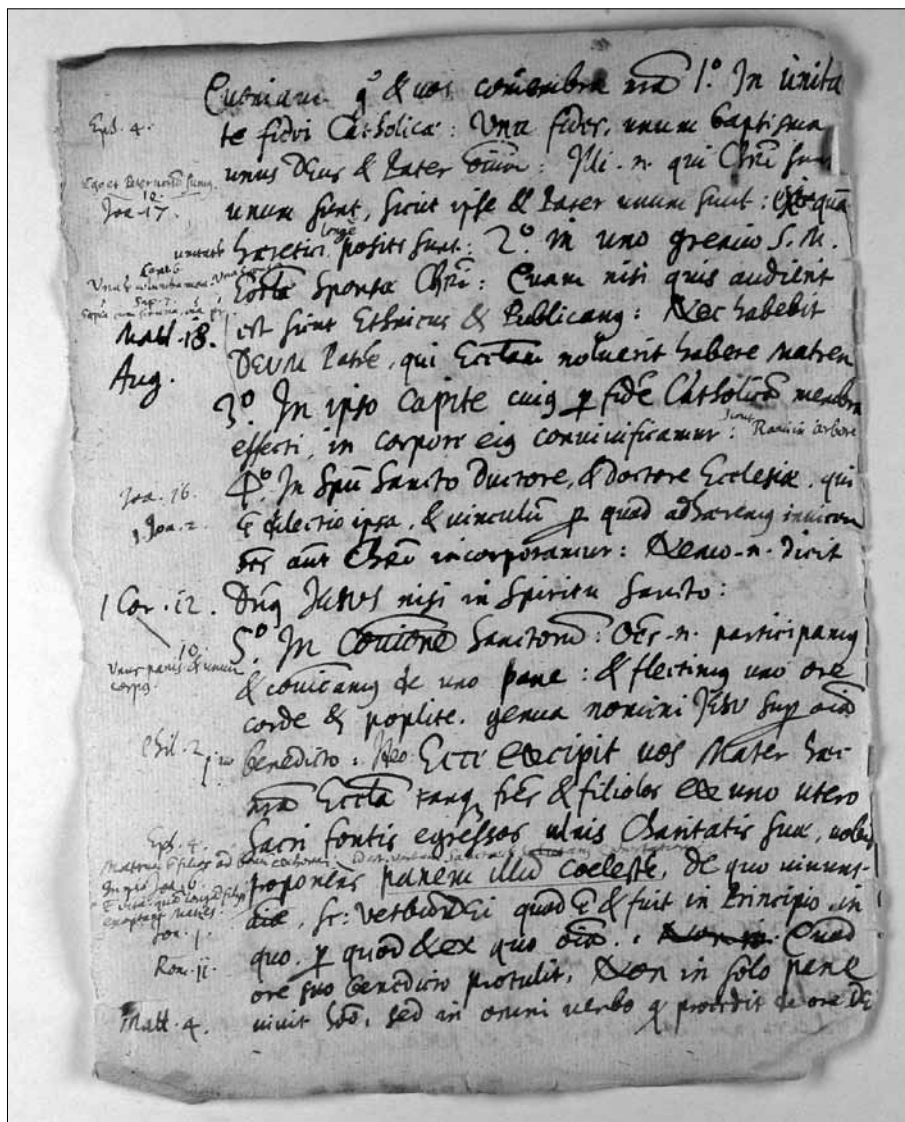
vega naslednika, škofa Scarlichija, hrib in cerkvice predali v oskrbo frančiškanom. V času škofa Hrena so po eni strani kot romarske zaživele nekatere cerkve: sv. Uršula v Srednjih Bitnjah, cerkev na Plešivcu (Uršlja gora), Marijina cerkev v Novi Štifti; po drugi strani pa se je zavzemal za gradnjo številnih novih cerkva, med katerimi je marsikatera postala romarska: cerkev Marijinega vnebovzvetja in Roka na Savi,¹⁵ cerkev Sv. trojice v Sebenjah, sv. Petra v Dvoru pri Polhovem Gradcu, sv. Barbare na Plavžu itd. Vpeljal je tudi slovesne procesije sv. Rešnjega telesa in obnovil staro slovensko romanje v »Kelmorajn« (Köln).¹⁶ Zaključimo lahko celo, da se je Hren proti

¹³ Lavrič: Hrenov odnos do cerkvene umetnosti, str. 326.

¹⁴ Prim. še Lavrič: Vloga škofa Tomaža Hrena, str. 71; Lavrič: Vloga ljubljanskih škofov, str. 99–109.

¹⁵ Stara Sava na Jesenicah.

¹⁶ Kemperl: *Romanja in romarske cerkve*, str. 28–29, 32–34. O romanju v Kelmorajn piše tudi Knez: *Romanje Slovencev v Kelmorajn*, str. 70–77.

2. stran IV. Hrenove pridige (foto: T. Krampač, NŠAL).

protestantom bojeval z vsemi sredstvi, predvsem pa je poudarjal vse tisto, proti čemur so se bojevali prav oni. Pri tem je potrebno izpostaviti predvsem goreče čaščenje Marije in svetnikov ter vzpostavljanje (oz. obnavljanje) romarskih cerkva (kot npr. Kum, Nova Štifta in Uršlja gora).¹⁷

V ta kontekst pa bi bilo nujno postaviti tudi osnutek za pridigo, ki si jo je Tomaž Hren pripravil prav za sprejem romarjev, in ki jo je zelo verjetno govoril ob več priložnostih, na kar nakazuje tudi več datumov, ki so zapisani na prvi strani zgoraj.

III. Pridiga št. IV

Osnutek za pridigo (govor) za sprejemanje romarjev oz. ob priložnosti romarskih slovesnosti, ki ima številko IV (str. 10–11), je nastal ob eni izmed prvih romarskih slovesnosti, ki je bila očitno na vigilijo pred Marijinim vnebovzetjem leta 1594 (14. 8. 1594).¹⁸ Ker sta na prvi strani zgoraj zapisana še dva datuma (1596 in 1604), je mogoče predvidevati, da je ta osnutek za pridigo uporabil ob še dveh priložnostih, to pa ni nič nenavadnega, saj gre za osnutek: govorjeno besedilo tako gotovo ni bilo enako,

¹⁷ Lavrič: Hrenov odnos do cerkvene umetnosti, str. 324; Grdina: Hrenov odnos do protestantov, str. 229–243.

¹⁸ Hren je takrat opravljal službo stolnega kanonika, vse do 1596, ko je postal stolni dekan; leta 1599 pa šele postane ljubljanski škof, prim. Dolinar: *Ljubljanski škofje*, str. 111–112.

govoril ni istemu poslušalstvu in med posameznimi priložnostmi je razmeroma velika časovna distanca. Rokopis, v katerem so zbrane pridige (oz. osnutki) in razni govori znamenitega ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani (NŠAL 100, 98/1). Leta 1938 jih je v Bogoslovnem vestniku predstavil Josip Turk, ki jih je na tem mestu natančno razdelal in analiziral.¹⁹

IV. Transkripcija²⁰

Concio habita in peregrinatione D(omini) Abbatis²¹ cum 13 Plebibus eius ditioni subiectis in Vigilia Assumptionis Beatae Virginis Anno 1594,²² quando arx Petrinensis capta est. Item in Vigilia Nativitatis Beatae Mariae Virginis Anno 1596.

Item ad novum aedificium 1604.²³

Sermo ad excipiendum peregrinos in adventu eorum cum processione ad aliquam ecclesiam

Excipit illum gaudens in dominum suum.²⁴ Dicit

tuba spiritus sancti & doctor gentium²⁵ Paulus apostolus ille qui raptus in tertium caelum vidit arcana, quae non licet homini dicere: Cum patitur unum membrum, compatiuntur²⁶ reliqua: cum gaudet unum membrum, congauident caetera.

Verum est; omnino verum est tantam esse membrorum unius corporis coniunctionem et conditionem. Nos autem omnes unum corpus mysticum sumus, cuius caput Christus dominus est.²⁷ Unde in fide catholica credimus & confitemur, communionem esse sanctorum.²⁸ Ecce fratres, contristavit nos dominus propter peccata & iniquitates nostras mittens nobis flagellum iustitiae suae,²⁹ cruentem hostem Christiani nominis, qui nos visitavit in virga ferrea. Fratres nostri utique commembra nostra habitantes in finibus Croatiae & Ungariae, caede & rapinis, & flammis incendiorum vastantur in servitutem abiguntur more beluarum. Princeps noster Serenissimus Archidux Maximilianus cum suo exercitu obviam processit hosti: arcem eius Petrinijam obsedit, oppugnat: periculis se exponit maximis. Decet nos omnes contristari, sed ad poenitentiam & orationem.

Quoniam quondam & vos commembra nostra 1. in unitate fidei catholicae: una fides, unum baptisma, unus deus et pater omnium.³⁰ Illi enim qui Christi sunt, unum sunt, sicut ipse & pater unum sunt.³¹ Ex qua unitate haeretici longe positi sunt. 2. In uno gremio Sanctae Matris Ecclesiae, sponsae Christi:³² quam nisi quis audient est sicut ethnicus et publicanus.³³ nec habebit Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem.³⁴ 3. In ipso capite cuius per fidem Catholicam membra effecti, in corpore eius convivificamur sicut rami in arbore. 4. In spiritu sancto ductore, & doctore Ecclesiae,³⁵ qui est delectio ipsa,³⁶ et vinculum per quod adhaeremus invicem omnes autem Christo incorporamur: nemo enim dicit dominus Jesus nisi in spiritu sancto:³⁷

5. In communiione sanctorum:³⁸ omnes enim participamus & communicamus de uno pane:³⁹ & flectimus uno ore, corde & poplite. Genua nomini Jesu super

¹⁹ Turk: Hrenove pridige, str. 40–73. Z njimi se je ukvarjal še Škrabl: Hrenova oznanjevalna dejavnost, str. 181–198.

²⁰ Za pomoč pri transkribiranju težje berljivih delov in vse druge koristne nasvete pri pripravi prispevka se iskreno zahvaljujem dr. Matjažu Ambrožiču, dr. Francetu M. Dolinarju in dr. Ani Lavrič.

²¹ Turk: Hrenove pridige, str. 46, piše o stiškem opatu Lovrencu Rainerju, ki je v Ljubljano očitno pripeljal dve procesiji. Mlinarič: *Stiška opatija*, str. 876 in 882, govori o Lavrenciju Zupanu, ki je funkcijo opata v Stični opravljal med 1580 in 1600. Znan je bil po gradnjah, pesniški duši in po tem, da je bil skupaj s Tomažem Hrenom dejaven v času protireformacije.

²² Po znameniti bitki pri Sisku leta 1593 se začne daljša vojna med krščanskimi in turškimi silami (1593–1606), prim. Simoniti: Bitka pri Sisku je bila uvod, str. 25–30. V ta sklop sodi tudi bitka za Petrinjo leta 1594 (avgust). 10. avgusta je trdnjava namreč padla in vanjo so vkorakale krščanske sile, pri tem se posebej odlikuje nadvojvoda Maksimilijan, prim. Turk: Hrenove pridige, str. 46–47. Manjšo zadrego ob datiranju pridige, ko Hren enkrat govori šele o osvajanju, drugič pa o tem, da je trdnjava že zavzeta, razloži Turk: Hrenove pridige, str. 46–47.

²³ V prepisu prvega Hrenovega protokola (NŠAL 11, fasc. 1, 1577–1609, prepis) lahko za leto 1604 (str. 83–102) najdemo več posvetitev novih svetišč: posvetitev cerkev sv. Marjete v Tomačevem, posvetitev kapele v Gornjem Gradu, posvečene apostolu Tomažu, in posvetitev podružnične cerkve sv. Petra apostola v Zavogljah. Zdi se najverjetneje, da je to pridigo govoril ob posvetitvi kapele v Gornjem Gradu 22. avgusta 1604, saj piše, da je dan prej v Gornji Grad prišla velika množica ljudi (deset ali več župnij) v procesiji in da so vso noč prebedeli v petju in molitvi.

²⁴ Luc. 19.

²⁵ 2 Cor. 12.

²⁶ 1 Cor. 12.

²⁷ Ipse est caput corporis Ecclesiae; Rom 12; Gal 3; Col 1.

²⁸ Eph. 4.

²⁹ 2 Cor. 2 & 7.

³⁰ Eph. 4.

³¹ Ego et pater unum sumus; Joa. 17.

³² Cant. 6; Una est columba mea, una sponsa; Sap. 7 sapientia cum sit una, omnia potest.

³³ Math. 18.

³⁴ Aug.

³⁵ Joa. 16.

³⁶ Joa. 2.

³⁷ 1 Cor. 12.

³⁸ 1 Cor 10.

³⁹ Unus panis & unum corpus.

omnia benedicto.⁴⁰ Ideo ecce excipit nos mater haec nostra Ecclesia tanquam fratres & filiolos ex uno utero sacri fontis egressos ulnis Charitatis suae,⁴¹ vobis proponens panem illum coeleste.⁴² De quo vivunt animae, sanctum verbum dei quod est⁴³ & fuit in principio, in quo per quod & ex quo omnia.⁴⁴ Quod ore suo benedicto protulit. Non in solo pane vivit homo,⁴⁵ sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Excipimus⁴⁶ etiam nos ipsi tanquam fratres unum habentes patrem omnes qui in coelis est.⁴⁷ Fraternali charitate, sicut iussit dominus: filioli diligite invicem: in hoc enim cognoscent omnes vos meos esse discipulos, si dilexeritis invicem.⁴⁸ Cognoscant⁴⁹ igitur haeretici adversarij nostri confusi sua illa dissensione & falsa fide, cognoscant frigidum & desidiosum peccatores, cognoscat totus mundus dilectionem nostram fraternam, qua procul ex remotioribus congressi partibus sub ipso Triumphali signo invictae crucis,⁵⁰ eo nomine convenimus ut invocato humili prece & corde praealto atque ipsis etiam inferni principibus ac potestatibus tremendo, nobis, autem victorioso⁵¹ semper nominis Jesu gratiam nobis & misericordiam: fratribus autem nostris victoriam & triumphum, ex hostibus super omnia benedicti illius nominis Jesu, obtineamus. Quod enim aliud pro cubitus, quid de missionibus vexillo nec ad terram signat quam virtutem Domini Christi. & in nomine Jesu vos deprimere hostes & transgredi muros. In nomine enim Jesu omne genu, collum, omnis certitudo⁵² flectatur.⁵³

Doctrinae

Scitis fratres cum regibus & magnis heroibus sapienter esse agendum: & si quae postulata ad ipsos interponenda sint, prudenter illis esse supplicandum ne irrita fiat, vel indignationis potius quam exauditionis digna supplicatio. Magnum Regem convenimus deprecatori, qui solo nutu propter inimicos nostros & universum mundum delere, cui titulus rex regum: & in cuius no-

mine omne genu flectitur.⁵⁴ Sapienter igitur oremus ut exaudiamur: fiet autem, si taliter oraverimus Magnam Reginam, cuius gloria super choros Angelorum, super Cherubin & Seraphin est sublimata advocatam inlaturam pro patrocinio & intercessione adestis, videte igitur ut dignos eos⁵⁵ suffragio nos exhibeatis. Magnum exercitum militiae coelestis advocaturi sumus videre, ut humiles adhibeamus praeces, ut ipsi reges et duces semper Jesum crucifixum pro nobis inflecterunt.

Primo humiliter. Humilium enim & masueturum semper exaudita est oratio.⁵⁶ Sic oravit Judith ad Dominum & exaudita fuit pro Bethuliensibus.⁵⁷ Sicut Ester cum Mardocheo. Sic Judas Machabaeus et victores evaserunt.⁵⁸ Sic publicanus cum Maria Magdalena sic latro: & veniam peccatorum illis. Hic autem regnum caelorum collatum est.⁵⁹ Humilitas autem consistit: in contritione cordis, confessione oris, & satisfactione operis propter peccata nostris. Adhibendum etiam erit ieiunium non ebrietas autem crapula. Ita enim oratio fiet apud deum execrabilis.⁶⁰ Nolite quomodo vanitati vacare qui venistis propter orationem et devotionem.

2. Perseveranter: oportet enim semper orare et nunquam deficere.⁶¹ Magni principes constanter rogari volunt;⁶² sic oravit illa vidua, Chananaea, Judith, Nivitae & exauditi sunt. Non petit in nomine JESU, qui quam salutis rationem quisquam postulatur (Aug.).

3. Petenda sunt utilia ad salutem:⁶³ ut det nobis cor omnibus & colamus eum & faciamus eius voluntatem.⁶⁴ Adaperiat cor nostrum in lege sua & praeceptis suis & faciat pacem geminam & facientes. Sic orantes, exaudiemur, quia: voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet.⁶⁵

4.15. Omnes simul clamamus ad deum Regem intuentem abyssos qui sedet super Cherubin: & una nobiscum clamat Regina coeli virgo Maria⁶⁶ mater Dei benedicta inter mulieres, cuius praeces pretiosae, ad-

⁴⁰ Phil. 2.

⁴¹ Eph. 4.

⁴² Joa. 6; matrem et filios ad bonum exhortari; id est verbum sanctae & salutaris exhortationis; in ipsa est visa (vita?) quam longam filii exoptant matres.

⁴³ Joa. 1.

⁴⁴ Rom. 11.

⁴⁵ Matt. 4.

⁴⁶ Pred excipimus morda NB (nota bene).

⁴⁷ Matt. 23.

⁴⁸ Joa. 13.

⁴⁹ 1 Cor. 14; non enim deus dissensionis deus est, sed panis & dilectionis.

⁵⁰ Gal. 6; 2 Cor. 2; Col. 2.

⁵¹ Transkripcija besede ni zanesljiva.

⁵² Transkripcija besede ni zanesljiva.

⁵³ Phil. 2

⁵⁴ 1 Reg. 17; 2 Mac. 8, Apoc. 19; Phil. 2.

⁵⁵ Transkripcija besede ni zanesljiva.

⁵⁶ Judith 8.

⁵⁷ Ephes. 13 (4); 2 Mac. 8 ult.

⁵⁸ Luc. 18. 7; Luc. 22.

⁵⁹ Luc. 9. Non erubescite coram haereticis vestram cohibere devotionem. Amentiae est mendacium erubescere aut repudiare gratiam aut donum oblatum.

⁶⁰ Tob. 12.

⁶¹ Luc. 18.

⁶² Matt. 10; Jud. 9; Ion. 3.

⁶³ 1 Mac. 2; propitius sit nobis deus Christus, non est nobis utiles relinquere leges dei.

⁶⁴ 2 Mac. 1.

⁶⁵ Citat iz Svetega pisma ni razločen, vendar se zdi, da je Hren citiral psalm 144 (19).

⁶⁶ Ut quod nostra peccata impediunt, eorum mentes sequamur. Ludolphus Cart.; damnari aut partire non propter pro quo Maria virgo orat. Hieron.

*mittuntur semper in sacrario divinae exauditionis.*⁶⁷
Clament omnes sanctae amicitiae Dei, quibus Deus nil negat.

*Sed ipsa veritas permittit dicere: Habete fidem Dei. Amen dico vobis: Quia quicumque dixerit huic monti: tollere & mittere in mare & non haesitaverit in corde suo, sed crediderit quia quaecumque dixerit quod fiet: fiet ei.*⁶⁸

*Impossibile est enim multorum orationes,*⁶⁹
non clament in fide non haesitates: si enim diceremus huic monti tollere & iactare in mare, fieret: et exaudiet orationem nostram Dominus noster Jesus Christus pro sua infinita misericordia et reconciliabitur nobis, nec nos deseret in tempore malo. Dominus Deus noster cui honor et gloria. Amen.

V. Prevod

Pridiga ob romanju gospoda opata s 13 župnijami,
ki so pod njegovo oblastjo,
na vigilijo pred vnebovzetjem Blažene Device
leta 1594, ko je bila osvojena trdnjava Petrinja.
Isto na vigilijo rojstva Blažene Device
Marije leta 1596.

Prav tako ob novi zgradbi leta 1604.

Govor za sprejem romarjev ob njihovem prihodu v procesiji k neki cerkvi

Sprejel ga je z veseljem v njegovem Gospodu.⁷⁰ Apostol Pavel je rekel: tromba Svetega Duha in učitelj ljudstev, tisti, ki je bil vzet v tretje nebo, in je tam videl neizrekljivo, o čemer človeku ni dovoljeno govoriti.⁷¹ Če trpi en ud, trpijo z njim ostali; če se en ud veseli, se drugi deli veselijo z njim.⁷²

Resnica je, sploh je resnica, da je takšna združitev in stvaritev enega telesa. Mi smo pa vsi eno skrivnostno telo, katerega glava je Kristus Gospod.⁷³ Zato v katoliški veri z Božjo pomočjo verujemo in izpovedujemo, da je skupnost svetih.⁷⁴ Glejte, bratje, Gospod se je razžalostil zaradi grehov in naše krivičnosti; poslal nam je bič svoje pravičnosti,⁷⁵ krutege sovražnika krščanskega imena, ki nas je obiskal v železni šibi. Naši bratje, vsekakor naši soudje, ki

prebivajo na ozemlju Hrvaške in Madžarske, in jih težijo poboji, plenjenja in ognjeni zublji ter da jih odpeljejo v sužnost kakor živali. Naš knez, presvetli nadvojvoda Maksimilijan, je s svojo vojsko prihitel sovražniku nasproti; oblegal in zavzel njegovo trdnjavo Petrinja. Izpostavil se je velikim nevarnostim in spodobi se, da smo mi vsi žalostni, toda v pokori in molitvi.

Ker nekoč tudi vi naši soudje: 1. V edinosti katoliške vere: ena vera, en krst, en Bog in Oče vseh.⁷⁶ Tisti namreč, ki so Kristusovi, so eno, kakor sva jaz in Oče eno.⁷⁷ Od te enosti so heretiki postavljeni daleč. 2. V enem naročju svete matere Cerkve, Kristusove neveste,⁷⁸ razen če je kdo ne posluša, je kakor pogan in cestninar.⁷⁹ Ne bo imel Boga za očeta tisti, ki ne bo želel imeti Cerkve za mater.⁸⁰ 3. V sami njegovi glavi so po katoliški veri udje ustvarjeni, v njegovem telesu smo vrnjeni v življenje kakor veje na drevesu. 4. V svetem duhu voditelju in učitelju Cerkve,⁸¹ ki je veselje samo,⁸² in vez, po kateri se držimo med seboj, vsi pa smo utelešeni Kristus; nihče namreč ne reče gospod Jezus razen v Svetem Duhu.⁸³ 5. V skupnosti svetih:⁸⁴ vsi namreč sodelujemo in smo udeleženi s tem, da se obhajamo od enega kruha:⁸⁵ in pripogibamo ena usta, eno srce in kolena. Kolena Jezusovemu imenu blagoslavljam čez vse.⁸⁶ Zato glej, ta naša mati Cerkev nas je sprejela kot brate in otroke, ki so izšli iz ene maternice svetega izvira z rokami svoje Ljubezni,⁸⁷ vam pa obljublja ta nebeški kruh.⁸⁸ Od katerega živijo duše, kar je sveta Božja beseda⁸⁹ in je bila v začetku, v njem, po njem in iz njega vse.⁹⁰ Ker je s svojimi usti oznanil blagoslov. Človek ne živi samo od kruha, temveč od vsake besede, ki prihaja iz Božjih ust.⁹¹ Sprejmemo tudi mi sami vse take brate, ki imajo enega očeta, ki

⁶⁷ 3 Reg 2.

⁶⁸ Matt. 17; Matt. 11.

⁶⁹ Matt. 21.

⁷⁰ Lk 19, 6.

⁷¹ 2 Kor 12, 4.

⁷² 1 Kor 12, 26.

⁷³ Sam je glava telesu Cerkvi. Rim 12; Gal 3; Kol 1, 18.

⁷⁴ Ef 4, 12.

⁷⁵ 2 Kor 2, 5; 2 Kor 7, 8–9.

⁷⁶ Ef 4, 5–6.

⁷⁷ Jaz in oče sva eno; Jn 17, 21.

⁷⁸ Vp 6, 8: ena je moja golobica, ena nevesta. Mdr 7, 12: čeprav je modrost ena, zmore vse.

⁷⁹ Mt 18, 17.

⁸⁰ Avgustin.

⁸¹ Jn 16.

⁸² Jn 2.

⁸³ 1 Kor 12, 3.

⁸⁴ 1 Kor 10, 16–17.

⁸⁵ En kruh in eno telo.

⁸⁶ Flp 2, 10.

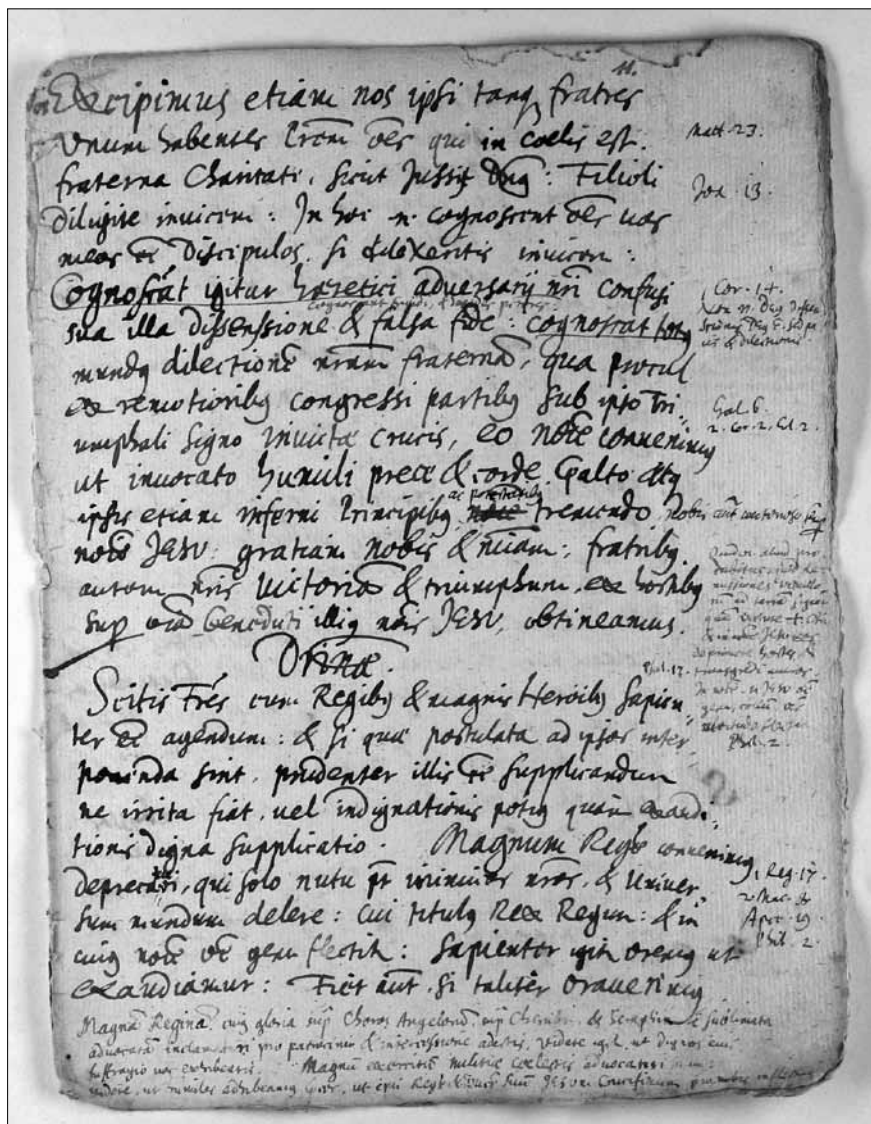
⁸⁷ Ef 4.

⁸⁸ Jn 6, 32; mater in otroke spodbujati k dobremu; to je beseda svetega in zdravnega spodbujanja, v kateri je videti, kako zelo otroci pričakujejo matere.

⁸⁹ Jn 1, 1.

⁹⁰ Rim 11, 36.

⁹¹ Mt 4, 4.

3. stran IV. Hrenove pridige (foto: T. Krampač, NŠAL).

je v nebesih.⁹² Z bratsko ljubeznijo, kakor je ukazal Gospod, se otročiči med seboj ljubite: po tem bodo namreč vsi spoznali, da ste moji učenci, če se boste ljubili med seboj.⁹³ Spoznali⁹⁴ bodo torej krivoverci, naši nasprotniki, zmedeni od tiste njihove zmešnjave in napačne vere, spoznali bodo mlačni in leni grešniki, spoznal bo ves svet našo bratsko ljubezen, zaradi katere se bodo od daleč iz odmaknjenih delov zbirali pod zmagoslavnim znamenjem nepremagljivega križa,⁹⁵ v njegovem imenu se bomo zbirali, da z izrekanjem ponižne prošnje in z zelo odprtim srcem ter celo tudi s strahom pred samimi knezi in oblastmi

pekla, nam pa zmagoslavno vedno milost in usmiljenje Jezusovega imena, našim bratom pa dosežemo zmago in zmagoslavje nad sovražniki, pa bomo za vse prejeli njegov blagoslov.

Ker namreč nekaj (drugega) za gonilo; kaj glede poslanstva praporja ne zaznamuje dežele bolj kakor krepost Gospoda Kristusa in v Jezusovem imenu vi zatrete sovražnike in prestopite obzidja. Namreč v Jezusovem imenu se pripogne vsako koleno, vrat, vsaka gotovost.⁹⁶

Nauki

Veste, bratje, da je treba s kralji in velikimi junaki modro ravnati in če jim prinašate zahteve, jih je

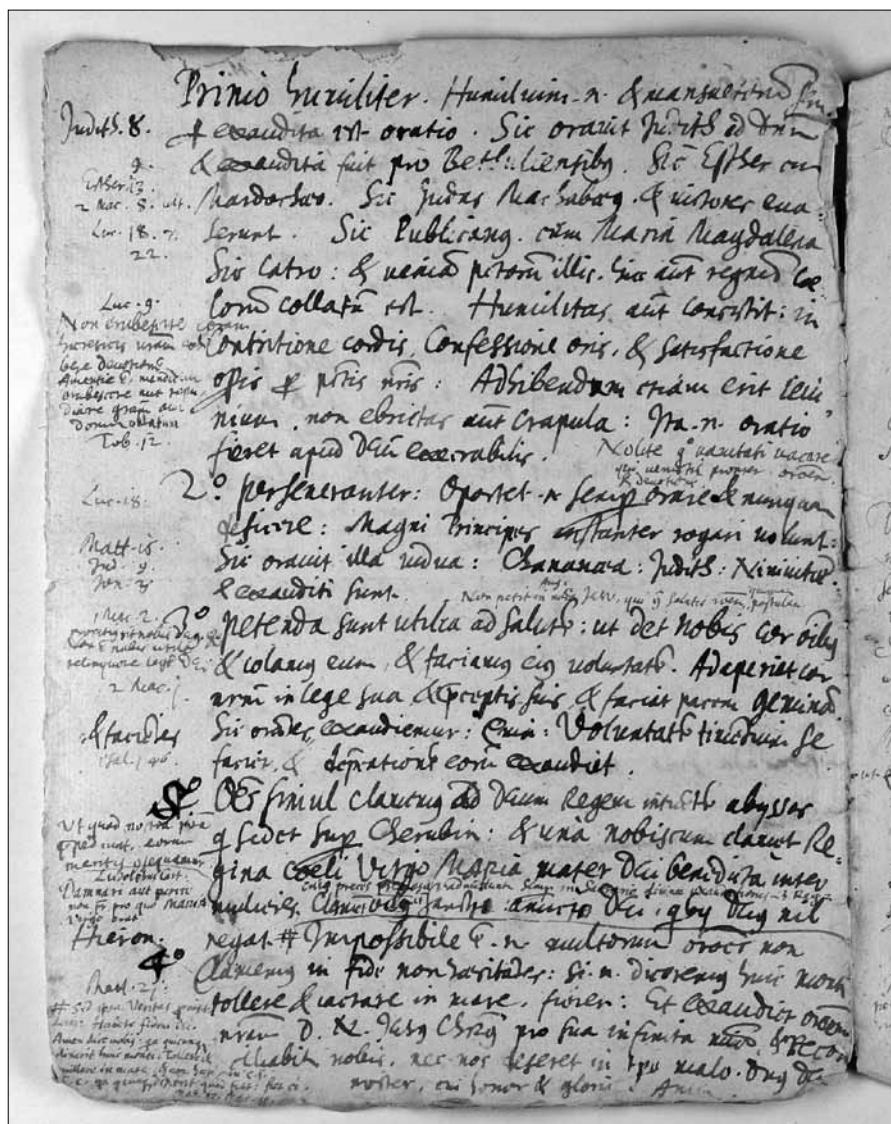
⁹² Mt 23, 8.

⁹³ Jn 13, 35.

⁹⁴ 1 Kor 14; ni namreč Bog razdora, temveč Bog kruha in spoštovanja.

⁹⁵ Gal 6; 2 Kor 2, 14; Kol 2, 15.

⁹⁶ Flp 2, 10.

4. stran IV. Hrenove pridige (foto: T. Krampač, NŠAL).

pametno prositi, da se ne zgodi neuspeh ali ogorčenje namesto uslišanja prošnje. Ko gremo k velikemu kralju priprošnjiku, ki s samim migljajem glede naših sovražnikov uniči ves svet, ki ima naziv kralj kraljev in v čigar imenu se pripogne vsako koleno.⁹⁷ Modro torej prosimo, da bi bili uslišani; zgodilo pa se bo, če bomo tako prosili Veliko Kraljico, katere slava je nad zbori angelov, dvignjena je nad kerube in serafe, zagovornico bomo klicali in pristopili k njej kot zavetnici in priprošnjici. Glejte torej, da jim priskrbite redno priporočilo. Zdi se, da bomo poklicali veliko vojsko nebesnih čet, da bomo porabili ponižne prošnje, da sami kralji in vojvode križanega Jezusa vedno za nas prosijo.

Prvo ponižno. Molitev najbolj ponižnih in krotkih je vedno uslišana.⁹⁸ Tako je Judit prosila Gospoda za Betulijce in bila uslišana.⁹⁹ Tako Estera z Mardohejem. Tako so izšli Juda Makabejec in zmagovalci.¹⁰⁰ Tako cestinar z Marijo Madgaleno, tako razbojnik; milost njim grešnikom. Tukaj pa je združeno kraljestvo nebes.¹⁰¹ Ponižnost pa stoji trdno: v kesanju srca, ustni spovedi in s spokornimi deli zaradi naših grehov. Dodan naj bo tudi post, ne omama vinjenosti. Takšna molitev bi bila namreč pri Bogu v

⁹⁸ Jdt 8.

⁹⁹ Ef 13 (4); 2 Mkb 8.

¹⁰⁰ Lk 18, 7; Lk 22.

¹⁰¹ Lk 9. Ne zardevajte v pričo heretikov, blaznost je zadrževati se vaše zaobljube, laž zardevati ali zavračati milost ali odnešen dar.

⁹⁷ 1 Kr 17; 2 Mkb 8; Raz 19; Flp 2, 10.

prekletstvo.¹⁰² Nikar pa ne bodite na voljo ničevosti, tisti, ki pridete zaradi molitve in zaobljube.

2. Vztrajno: treba je namreč vedno moliti in nikoli nehati.¹⁰³ Veliki vladarji želijo, da se jih nepretrgoma prosi.¹⁰⁴ Tako je prosila ona kananejska vdova, Judita, Ninivljani in bili so uslišani. Ne prosi v Jezusovem imenu tisti, ki zahteva kakšen razlog odrešitve (Avguštín).

3. Prošiti je treba za tisto, kar je koristno za zveličanje:¹⁰⁵ da bi nam vsem dal srce in ga bi častili in izpolnjevali njegovo voljo.¹⁰⁶ Odpre naj naša srca v svoji postavi in svojih naukih in naredi dvojni mir. Ko tako prosimo, bomo uslišani, ker voljo tistih, ki se ga bojijo, izpolni in uslišal bo njihove prošnje.¹⁰⁷

4./5. Obenem vsi skupaj kličimo k Bogu kralju, ki zre na prepade, ki sedi nad Kerubom¹⁰⁸ in skupaj z nami vpije Kraljica nebes, devica Marija, Božja mati, blagoslovljena med ženami, katere dragocene prošnje so vedno poslani v svetišče Božjega uslišanja.¹⁰⁹ Vsi naj vzklikajo svetemu prijateljstvu z Bogom, ki jim Bog ničesar ne zavrne. Toda sama resnica dovoljuje reči: imejte vero v Boga. Amen pravim vam. Ker kdorkoli bi rekel tej gori: vzdigni se in se vrzi v morje ter ne bo dvomil v svojem srcu, temveč bo verjel, ker karkoli bo rekel, se zgodi, se mu bo zgodilo.¹¹⁰

Nemogoče je namreč molitve mnogih,¹¹¹ če vzklikamo v veri in ne dvomimo; če bi namreč rekli tej gori, da naj se vzdigne in vrže v morje, bi se zgodilo. In uslišal bo našo molitev naš Gospod Jezus Kristus zaradi svojega neskončnega usmiljenja in nas bo spravil, ne bo nas zapustil v času preizkušnje. Naš Gospod Bog, ki je čast in slava. Amen.

VI. Komentar k besedilu

Samo leto dni prej, preden je Hren obravnavano pridigo sestavil, je bila na ozemlju današnje Hrvaške pomembna bitka med osmansko vojsko in krščanskimi silami. Priprave na bitko in sama znamenita bitka pri Sisku je bila namreč junija 1593.¹¹² Na-

daljevanje bitke je mogoče spremljati v daljši vojni med krščanskimi in turškimi silami po bitki. Med drugim lahko sem uvrstimo bitko za Petrinjo, ki je bila leta 1594, ki jo je Hren uporabil kot kriterij za datiranje pridige. Osnutek za pridigo je očitno porabil večkrat; prvič leta 1594,¹¹³ ko je navedel prav zavzetje trdnjave Petrinja, ki so jo Turki začeli graditi leta 1592 kot izhodišče napada na Sisak. Leta 1593 pa je bila ta znamenita bitka pri Sisku. Poraz turške vojske pri Sisku pod poveljstvom paše Hasana je sicer sprožil dolgo vojno (1593–1606),¹¹⁴ a je že takrat nastalo trajno ravnotežje sil proti osmanskemu cesarstvu. Štajerska, Koroška in Kranjska pa so si lahko oddahnile pred turško nevarnostjo. Zmago v bitki pri Sisku pa so znali ceniti že takrat,¹¹⁵ zagrebški kapitelj je namreč postavil na bojnem polju kapelico v čast sv. Ahacu; istemu svetniku so cerkvičco posvetili Turjaški v bližini svojega gradu. V ljubljanski stolnici pa so vsako leto na ta dan obhajali posebno zahvalno mašo.¹¹⁶ Sama trdnjava Petrinja pa je bila osvojena prihodnje leto, in sicer 10. avgusta 1594.¹¹⁷

Hren omenja Petrinjo še na začetku same pridige, ko govori o Cerkvi, ki je telo sestavljeno iz številnih udov, Kristus pa je glava te Cerkve. In če en ud trpi, trpijo vsi. Bratje Hrvati in Madžari so takrat dejansko trpeli zaradi neprestanih turških vpadov; njim na pomoč in sovražniku nasproti je pohitel nadvojvoda Maksimilijan, za katerega je Hren zapisal, da je oblegal in osvojil trdnjavo Petrinja.¹¹⁸ Turške vpade in plenjenja Hren predstavi kot kazni zaradi grehov, kot bič pravičnosti, kot železno palico. Glede na to, da bi naj bil namen pridig tudi moralno-vzgojni, torej vzgajati in spodbujati k dobremu, pravičnemu, odvracati od grehov, lahko ta njegov ekskurz razumemo v tem duhu. Hrenova razlaga turškega divjanja po sosednjih deželah kot kazni za neprimerno moralno vedenje je morala narediti na poslušalce pridige velik vtis, saj so bila tovrstna plenjenja še preveč v zavesti ljudi. Tako bi jih naj takšna pridiga odvracala od slabega in spodbujala k dobremu.

Obenem pa je Hren tudi to pridigo izkoristil za to, da bi poudaril razliko med katoliško skupnostjo

¹⁰² Tob 12.

¹⁰³ Lk 18.

¹⁰⁴ Mt 19; Jdt 9; Jn 3.

¹⁰⁵ 1 Mkb 2; bližji naj nam bo Bog Kristus, ni nam zapustiti koristnih Božjih zakonov.

¹⁰⁶ 2 Mkb 1.

¹⁰⁷ Ps 144, 19.

¹⁰⁸ Čeprav naši grehi ovirajo, vendar sledimo njihovemu duhu (Ludolf Cart.); biti obsojen ali oditi ne zaradi tega, za kar prosi devica Marija (Hieronim).

¹⁰⁹ 3 Kr 2.

¹¹⁰ Mt 17; Mt 11.

¹¹¹ Mt 21.

¹¹² Prim. Simoniti: *Turki*, str. 188–196; glede bitke same in dogajanja okrog nje glej še razstavni katalog z naslovom *Bitka*

pri Sisku: 1593–1993, predvsem prispevke M. Žargija, V. Simonitija, J. Horvat in B. Reispa.

¹¹³ Preden je sploh postal ljubljanski škof.

¹¹⁴ Simoniti: Bitka pri Sisku je bila uvod, str. 25–30.

¹¹⁵ Prim. Horvat: Likovne upodobitve, str. 31–36; Reisp: Zgodovinopisje, str. 41–48.

¹¹⁶ Prim. Simoniti: *Turki*, str. 192–196.

¹¹⁷ Prim. Turk: Hrenove pridige, str. 46–47; Simoniti: Bitka pri Sisku je bila uvod, str. 25–30.

¹¹⁸ Nadvojvoda Maksimilijan je bil vrhovni poveljnik vseh habsburških čet na Hrvaškem in v Slavoniji in leta 1594 je začel z osvajanji Petrinje, Siska itd.

(*nos autem omnes unum corpus mysticum sumus, ... Unde in fide catholica credimus et ...*) in protestantsko herezijo (*Cognoscant igitur haeretici, adversarii nostri, confusi sua illa dissensione et falsa fide ...*). Naknadni dopis: »*Non erubescite coram haeticis vestram explere devotionem. Amentiae est mendacium erubescere ...*« bi se naj prav tako nanašal na protestante, ki so ob prvi stiški procesiji slovesnost motili z različnimi vkliki.¹¹⁹

Hren pridigo začne s citatom iz Svetega pisma, s preprostim stavkom, ki mu je najbrž bil izhodišče za razvijanje teme, kako je treba romarje sprejemati (z veseljem v Gospodu). Ne samo iskren topel sprejem romarjev, temveč tudi govor o njem naj bi najbrž imel po Hrenovem mnenju na romarje pozitiven učinek. Po že predstavljenem delu o Turkih, se je nato spet vrnil k Cerkvi in njenim udom, povezanosti in edinosti Cerkve, kar dela vso razliko v primerjavi s heretiki (torej protestanti).

Druga polovica osnutka za pridigo je namenjena prošnjam oziroma molitvi: kako prositi, za kaj prositi, kakšna je (naj bo) pri tem vloga Marije. Svoje besede je podprl s številnimi citati iz Svetega pisma in navedel primere številnih oseb, ki so v različnih trenutkih svetopisemske zgodovine ustrezno prosile in bile prav zato tudi uslišane. Ti primeri naj bodo za poslušalce kot zgledi, po katerih naj se ravna v prihodnosti, pri tem pa poudari pomen Marije kot posrednice, priprošnjice. Podobno vlogo pripíše svetnikom, ki so Božji prijatelji, zato jim Bog ne odreče ničesar, kar prosijo za nas.¹²⁰ Poleg citatov ter oseb in primerov iz Svetega pisma, ki so kot običajno vpleteni v osnovno besedilo, ter po potrebi malenkost prilagojeni kontekstu, v katerem jih je Hren potreboval, je v tej pridigi uporabil še tri citate, ki niso iz Svetega pisma: citira namreč še Avguština, Hieronima in Ludolfa Saksonskega (iz 14. stoletja).¹²¹ Zaradi pozornosti, ki jo Hren v pridigi namenja prošnjam, je mogoče sklepati, da je pomen romanj videl tudi v priložnosti, ki jo je lahko romar izkoristil za prošnje in molitev. Slaba polovica pridige je namreč namenjena prav tej tematiki, ki to dejstvo potrjuje. Lahko bi dejali, da je Hren romanja videl tudi kot čas, ko se prosi in moli, ponižno, neprenehoma, za vse tisto, kar je koristno za zveličanje, ko se posti, ne

prenajeda ali popiva, ko se ničevost umakne molitvi in zaobljubi.

Poleg že omenjenih svetopisemskih in drugih citatov ob straneh so za ta osnutek značilni še drugačni poznejši vpisi. Pogosto gre za dopolnitve, vstavke oz. nadaljevanje mislih iz osnovnega besedila, a so zaradi velikosti črk, slabega črnila in pomanjkanja prostora večinoma zelo težko berljivi. V primerjavi z drugima dvema pridigama¹²² je to pri tej novost, verjetno pa jo je mogoče povezati s tem, da je Hren pridigo govoril trikrat in se je ob vsaki priložnosti pripravil na ta način, da je osnutek še dopolnjeval oz. spreminjal.

Viri in literatura

Viri

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

- NŠAL 11, fasc. 1 (Hrenovi pontifikalni protokoli, 1577–1609, prepis).
- NŠAL 100, 98/1 (Hrenove pridige).

Literatura

Benedik, Metod: Iz protokolov ljubljanskih škofov, Protokol I, 128–353, za leta 1606–1611. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 10 (1988), str. 7–159.

Benedik, Metod; Angel Kralj: Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994).

Dolar, France Martin: Tomaž Hren (1560–1630). V: *Dom in svet* 8 (1995), str. 215–223.

Dolar, France Martin: *Ljubljanski škofo*. Ljubljana: Družina, 2007.

Grdina, Igor: Hrenov odnos do protestantov. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 229–243.

Horvat, Jasna: Likovne upodobitve bitke pri Sisku na nekdanjem Kranjskem. V: *Bitka pri Sisku: 1593–1993*. Ljubljana: Narodni muzej, 1993, str. 31–36.

Kemperl, Metoda: *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Gorenjska z Ljubljano*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2011.

Knez, Darko: Romanja Slovencev v času gotike. V: *Gotika v Sloveniji. Svet predmetov = Gothic in Slovenia. The world of objects* (ur. Maja Lozar Štamcar). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1995, str. 156–175.

¹¹⁹ Turk: Hrenove pridige, str. 46–47, kjer piše o dveh stiških procesijah (romanjih), ob katerih je govoril Tomaž Hren, temu v prid govorita tudi datuma desno zgoraj. Dopis pa je bil tako namenjen udeležencem druge procesije.

¹²⁰ Turk: Hrenove pridige, str. 57.

¹²¹ Ludolf Saksonski, tudi Kartažanski, krščanski pisec 14. stoletja, glej še Turk: Hrenove pridige, str. 49; Ludolfova Vita Christi je imel Hren očitno v lasti, jih prebiral in preučeval ter očitno tudi citiral.

¹²² Prim. Visočnik: Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna, str. 59–74; Visočnik: Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana, str. 455–464.

Knez, Darko: Romanje Slovencev v Kelmorajin (in Cahen). V: *Tretji dan* 28 (1999), št. 8, str. 70–77.

Kolar, Bogdan: Ljubljanski škof Tomaž Hren in katoliška obnova. V: *Bogoslovni vestnik* 52 (1992), str. 17–28.

Košir, Borut: Škof Tomaž Hren in tridentinski cerkveni zbor. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 139–159.

Kranjc, Slavko: Hrenov odnos do bogoslužja. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 283–298.

Lavrič, Ana: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti I*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede, 1988 (Dela; 32).

Lavrič, Ana, Vloga ljubljanskih škofov Janeza Tavčarja in Tomaža Hrena v likovni umetnosti katoliške obnove. V: *Bogoslovni vestnik* 52 (1992), str. 99–109.

Lavrič, Ana: Hrenov odnos do cerkvene umetnosti. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 319–330.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.

Oražem, France: Hrenov odnos do bratovščin. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 299–306.

Petrič, Franci: Življenjska pot Tomaža Hrena (1560–1630). V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 77–88.

Reisp, Branko: Zgodovinopisje v Sloveniji o bitki pri Sisku. V: *Bitka pri Sisku: 1593–1993*. Ljubljana: Narodni muzej, 1993, str. 41–48.

Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.

Simoniti, Vasko: Bitka pri Sisku je bila uvod v trinajst let dolgo vojno. V: *Bitka pri Sisku: 1593–1993*. Ljubljana: Narodni muzej, 1993, str. 25–30.

Škrabl, France: Hrenova oznanjevalna dejavnost. V: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu; 15), str. 181–198.

Turk, Josip: Hrenove pridige. V: *Bogoslovni vestnik* XVIII (1938), št. I–II, str. 40–73.

Valenčič, Rafko: Primož Trubar in ljudske pobožnosti. V: *Trubarjev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2009, str. 313–325.

Visočnik, Julijana: Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani. V: *Studia mythologica Slavica* 13 (2010), str. 59–74.

Visočnik, Julijana: Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana v Mariboru. V: *Arhivi* 34 (2011), št. 2, str. 455–464.

Žargi, Matija (ur.): *Bitka pri Sisku: 1593–1993*. Ljubljana: Narodni muzej, 1993.

Žargi, Matija: Bitka pri Sisku. V: *Bitka pri Sisku: 1593–1993*. Ljubljana: Narodni muzej, 1993, str. 9–24.

Zusammenfassung

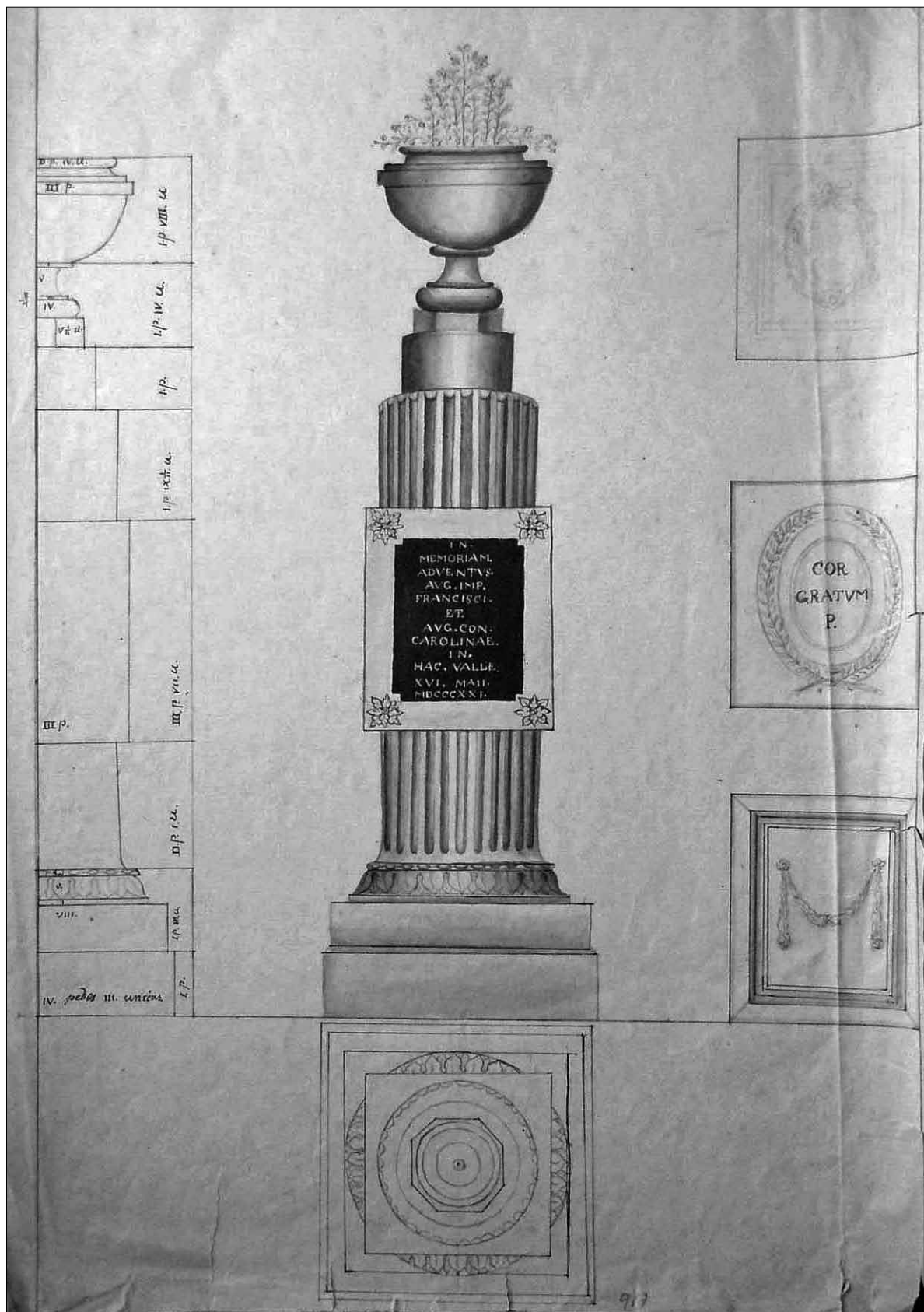
THOMAS HREN UND DIE WALLFAHRER (PREDIGT NR. IV)

Der Entwurf der Predigt von Tomaž Hren mit der Nr. IV (auf Seite 10–11 der Handschrift) könnte nach dem Titel zu urteilen jenen zugeordnet werden, die sich mit den Wallfahrten bzw. Wallfahrern beschäftigen. Da seine Einstellung zu Wallfahrten und seine wohlwollende Beurteilung derartiger Glaubenszeugnisse bekannt waren, erregte die vorliegende Predigt die Aufmerksamkeit umso mehr, bot sie doch die Möglichkeit, einen weiteren Aspekt dieses Teils seines Wirkens erhellen zu können. Der Text bietet auf den ersten Blick nicht viel, es gibt überhaupt keine konkreten, an Wallfahrer gerichtete Worte, auch die Wallfahrt selbst wird von Hren überhaupt nicht erwähnt. Der Entwurf scheint nichts Neues über Hrens Einstellung zu Wallfahrten zu bringen, bei genauerer Prüfung können aber seine Anleitungen auch auf diesem Gebiet festgestellt werden, vor allem, auf welche Weise er selbst Wallfahrten verstand. In einer Ansprache für die Aufnahme der Wallfahrer (*sermo ad excipiendum peregrinos*), wie er selbst diese Predigt betitelte, ist nämlich ungefähr die Hälfte des Raums für Bitten bzw. das Gebet bestimmt, woraus geschlossen werden kann, dass Hren in den Wallfahrten die Gelegenheit der Teilnehmer sah, sich in Ruhe jenem zu widmen, um das sie bitten mussten. Dieses »jene« war natürlich nicht irgendetwas, sondern das, was für das Heil nützlich war, wobei er nie vergaß, die Bedeutung Marias zu unterstreichen, die im Himmel einen besonderen Platz einnimmt, dessentwegen sie für die Bittsteller auch vermitteln und ihnen helfen kann.

Hren sagt indirekt auch, wie die Wallfahrer aufgenommen werden müssten, was vielleicht nicht so sehr für die Wallfahrer selbst bestimmt war, als für die, die in den Wallfahrtsstätten »residieren«, näm-

lich die heimischen Pfarrer, die gelegentlich ebenso Wallfahrtsprozessionen von anderswo betreuen könnten. Hren beginnt seine Predigt mit der Erwähnung der Schlacht um Petrinia (1594), die aufgrund ihrer Bedeutung zusammen mit der Schlacht bei Sissek ein Jahr zuvor auch im slowenischen Gebiet nachklang. Er verwendet sie als Ausgangspunkt seines Exkurses zum Thema der osmanischen Bedrohung, die wegen der moralischen Verderbtheit von Gott geschickt war. Um eine gegenteilige Wirkung zu erzielen und die Wallfahrer leichter dazu anleiten zu können, das Rechte zu tun, wählte er eine Episode, die sich damals zwar erfolgreich abspielte, aber die Türkengefahr war trotzdem noch nicht ganz vorbei.

So wie alle Entwürfe von Hrens Predigten ist auch dieser mit zahlreichen Zitaten aus der Heiligen Schrift versehen, die zuweilen ganz wortwörtlich sind und die er ein andermal seinen Bedürfnissen anpasste, es ist aber auch möglich, dass er nur auf einen Passus aus der Bibel anspielt. Die Beispiele und Personen, die er anführt, bestätigen in genügender Weise seine Schlussfolgerungen und machen die Predigt an und für sich glaubwürdiger. Tatsache ist, dass wir auch bei dieser Predigt nicht wissen, wie genau er sie vortrug, wir können aber überzeugt sein, dass sie, obwohl er sie dreimal hielt (hinsichtlich der auf der ersten Seite notierten Jahreszahl), nie ganz gleich war, was uns zahlreiche spätere Eintragungen und Korrekturen wohl bestätigen.

*Risba empirskega spomenika v Dolskem vrtu, s. d.
(SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 5, fol. 917).*